

Glavni iniciatorji gradnje svetišča so bili Ludvig Ungnad, baron Sonnegg, vicedom celjski, Ivan pl. Helfenberg, Baltazar Wagen v Vrbovcu in Velenju Jurij Schrottenpach v Ostrovici, Jurij pl. Truebenegk v Gradiču pri Št. Ilju, Krištof Heritsch v Mačkovcu pri Šoštanju, Krištof pl. Prag v Preboldu, Ivan Seureau in Adam pl. Schrott.. Za kraj so si izbrali najprej Žalec, a Karol jim prepove gradnjo. L.1582 pa začno graditi v Govčah / Schafernau/ na posestvu Brazna Tumbergerja. Čeprav se je gradnji cerkve nadvojvoda Karel močno upiral in l.1586 celo ukazal cerkveno zidovje podreti, vendar so v Govčah le zidali dalje in jo končali l.1589. Graditelji cerkve se imenujejo : Franc Harbel in Peter Anton Pigrato - konjiški tržan, dalje tesarski mojster Lorenc Koschier - celjski meščan. Dva zvonova je ulil Martin Edelmann v Lj.l.1593. Cerkev v Govčah je bila zelo lepa in bogata, obdana s pokopališčem, zavitornicami in vrati v obzidju, stala je 20.000 tolarjev. V dobi proti reformacije so jo raztrelili s smodnikom. Ohranili so se samo zvonovi, katere je g. Martin pl. Saurau - cesarski oskrbnik v Celju obdržal. Cerkev je bila že po treh letih ko je bila dograjena začela pokati, tako da so jo morli popravljati. Zvonova njena je pozneje dobila c. sv. Jurija v Gotovljah. Napis na njih z malimi gotskimi črkami

Dom in svet, l.1895, str. 718, 720.

(tudrej Fekunja)

Grožen : Dekanat Celje.



Akti, tičejoči se zidanja govške cerkve v graškem deželnem arhivu. Kosolenz Jakob: Gründlicher Gegen Bericht. Auf Den falschen Bericht unnd vermainte Erinnerung Davidis Rungij... Grätz 1607. p. 41-42 ; Orožen Ignac: Celjska kronika. V. Celi 1854, p. 131, 135. Isti: Die lutherische Kirche in Scharfenau. Mh Vst XXVII. 1879, p. 177-182, Isti: Das Bisthum und Diözese Lavant III, p. 43- 68, 349 -351, 538-594. Zahn J.: Zur Geschichte der Gegenreformation in Steiermark. ~~Stm~~ Stmrsche Geschichtsblätter IV, 1883, II p. 23-59, Wastler Josef: Die protestantische Kirche zu Scharfenau bei Sachsenfeld. MhVst XXXVIII, 1890, p. 123-143, Loserth J: Akten z. Geschichte d. Gegenreformation. Wien 1906, p. 693-698, dr. W. Schmid: Kranjska narodna umetnost na dunajski rastavi, Slovan IV, 1905-6, p. 169., dr. Stanko Vurnik: Donesek k študiju slovenske cvbe. Etnolog I, p. 43. , Marolt Marijan: Dekanija Celje II, Maribor 1932.

Protestantizem se je uveljavil že v drugi četrtini 16. stol. v Celju in okolici. P. Trubar je bil nekaj let kaplan pri sv. Maksimiljanu, ki je bila novim vernikom gotovo na razpolago. Po l. 1576. so se zbirali protestantje v kapeli sv. Trojice na današnjem Tomšičevem trgu št. 13. (Weinertova hiša), a se je ~~je~~ pridganje v njej ukinilo že l. 1579. Zato so mislili na zidavo lastne cerkve, ki naj bi stala v Žalcu na Tschädingerjevem svetu. ll. 12. 1579. se je protestantska stavbna komisija zedinila s Petrom Anton m Pi-gratom stavbenikom in meščanom konjiškim glede gradnje ~~je~~ in mojster je predložil model okrogle cerkve, katerega je komisija odobrila. Pogodila so e za deno zidovja, ometa in beleža, pustili pa odprto ceno kamenitih delov. Ker se je nakup zamljišča zavlekel, so celjski protestantje začetkom l. 1580. poskušali dobiti v uporabo cerkev sv. Andreja, No v zgodji spomladi ~~1580. poskušali dobiti v uporabo cerkev sv. Andreja, No v zgodji spomladi 1580.~~ so vendarle začeli z gradnjo cerkv



Ko so bili temelji postavljeni, pa je nadvojvoda 19. 6. 1580. delo ustavili in čeprav so z delom skrivaj nadaljevali, so končno vendarle zidanje opustili. Takrat so začeli (spomladi 1582) staviti cerkev po istem načrtu v četrt ure oddaljenih Govčah.

Delo je hitro napredovalo in bilo še istega leta v glavnem po zidarski plati gotovo. Pozneje pa se je dogotovitev ~~zavlekla~~ zavlekla, stanvom je začelo primanjkovati denarja in načrt se je nekoliko poenostavil. Spomladi 1584 je bila cerkev pod provizorično streho, v njej se je vršila služba božja. Pigrat je zgubil interes na stavbi in je delal vedno počasneje. Avgusta 1585 so žgali strešno opeko in sklenili pogodbo s tesarjem za ostrešje, a koncem 1585. je še vedno manjkala prava streha, zvonik je bil dograjen le do polovice, v notranjščini ni bilo lesene opreme., v oknih ne šip. 18. 7. 1586. je premeril glavni zidarski mojster štajerskih deželnih stanov Franc Marbl stavbo, da je ugotovil paslužek, ki gre Pigratu. Takrat presbiterij še ni bil svoden, zato je prišel Marbl maja 1588 k ponovnemu merjenju. Pri tem je Marbl nekoliko poenostavil Pigratov načrt, ki pa je bil v glavnem že dovršen. 1589. je bil že naročen križ za oltar. Tega leta je Pigrato predložil tudi model za pokopališko obzidje in voglene stolpe. Obzidje se je poenostavilo v nekoliko manjšem obsegu, kot je to želel Pigrato. Ker je bila opeka, katero je žgal Pigrato, slaba, so bila že 1593. in 1595 potrebna pri cerkvi večja popravila, ki sta jih večinoma opravila celjski zidar Peter Salter in tesar Ožbalt Mandelc.

Ker so ohranjeni računi gradnje, poznamo vse rokodelce, ki so sodelovali pri nastajanju te stavbe: tesarji Lovrenc Košir iz Celja, Ožbalt Mandelc in Lovrenc Wolfgang, kovač Luka Serniša ali Sueršna iz Zalca, ključavničar neki Jörg iz Zalca, steklar Gaspar Jurgel iz Celja in Janez Frosonel, zlatar David Renz iz Celja (napravil l. 1587 kelih in pateno), zvonolivar



Martin Edelwart iz Ljubljane (ulil 1593. dva zvonova) in zaltar Albrecht (naredil model patronovega friza za zvonova.).

V dneh od 16. do 20. januarja je tretja versko-reformacijska komisija razstrelila cerkev, obzidja, vogelne stolpe in predikantovo hišo. Razvaline so tri stoletnja služile kot kamnolom, saj so šel pred I. svetovno vojno okoličani odnesli zadnje obdelane kvadre. Razvaline govške cerkve je našel šele 1877. Ignacij Orožen, ki je z goemertom Jožefom Halmom napravil tloris pokopališkega obzidja, vogelnih stolpov in prostora za vernike. Ca 1888. sta nato kopala Jožef Wastler in Karel Eckmann ter našla tudi temelno zidovje prezbiterija in zvonika. Poznejša razkopavanja so več škodovala kot korištila, in bi ponovno raziskovanje temeljev ne rodilo posebnih uspehov več.

Zunanjščina: Cerkev je stala na gričku blizu Spodnje Ložnice tako, da je bila iz Zalca vidna. Obrnjena je bila v približni smeri jug-sever. Obdajajlo jo je pravokotno na severu in jugu ca 55 m široko, na vzhodu in zapadu ca 47 m dolgo obzidje. Na oglih so bili postavljeni 4 pravokotni stolpiči. Obzidje je bilo pokrito s skodlami in visoko ca 5 m. Stolpi so merili v tlorisu ca 7,5 + 7,5 m, visoki so bili pa 7 m. V obzidju je bilo pokopališče za preprostejše vernike, odličnejše so pokopavali v cerkvi. Kakin 85 m severozapadno od obzidja je stala predikantova hiša, prej Tumbergerjev dvorec.

Cerkev je obstajala iz prostora za vernike, prezbiterija in zvonika, ki je bil priidan v vzhodni kot med prostorom za vernike in prezbiterijem. Zvonica je bila obenem zakristija. Cerkev je bila zidana iz gotoveljskega la porja, kameniti deli so bili iz polzelskega peščenca. Spodaj je obdajal celo stavbo podzidek, obrob jen zgoraj s peščenčastim zidcem. Kameniti deli iz polzelskega peščenca so bili v naravni barvi, ostala stavba pa



je bila ometana in pobeljena.

Prostor za vernike je bil zidan v obliki pravilnega dvanajsterokotnika. Vsaka stranica tega poligona je merila v dolžino ca 6 m, na ogalih pa so stali oporniki. Zidovje tega prostora je bilo po Marblovi meritvi visoko dobrih 15 m., od česar pa je treba odračunati ca 1 m temeljev. Zgoraj je stene zaključeval kamenit podstrešni zidec. Oporniki na oglih - 11 po številu - na mestu 12. je stal zvonik - ,so segali ca 1 m pod vrh stene, oni v levem zapadnem kotu dvanajsterokotnika in prezbiterija pa je bil nekaj nižji. V vidnem obsegu so merili oporniki ca 3 m (1 + 1 + 1), kar je km običajna mera opornikov v 15. in 16. stol. Podzidek, ki se je vil okoli stavbe, je opasoval tudi opornike. Sicer so bili oporniki gladki, le na vrhu pod steno so imeli zidec. Nad oporniki, ki so bili iz obdelanega polzelskega peščenca, so bili ogli kamenito povdarjeni v načinu rustike. Streha tega prostora je bila osmerostrana piramida.

V ta prostor so vbdili 3 portali, eden iz juga, druga iz vzhoda in zapada. Bili so kameniti, renesančnih oblik in proporcij, izvedeni po Marblovih osnutkih, Pigrato je predvideval razkošnejše portale. Vsaka izmed 10 prostih stranic dvanajsterokotnika je nosila okroglo, s kamenitim robom vokvirjeno okno. Okna so se po Wastlerju nahajala v zgornji polovici stavbe.

Prezbiterij je s svojo širino zavzemal širino severne stranice dvanajsterokotnika, bil je širok ca 6.5 m in ca 8 m dolg. Zaključen je bil s 3 stranicami osmerokotnika. Njegove stene so bile ca 2.5 m nižje od glavnega prostora in prav tako zaključene s kamenitim podstrešnim zidcem. Na ogalih so stali kameniti oporniki, ki so končavali ca 1 m pod streho. V levi vzdolžnici in 3 zaključnih stranicah so bila podolgovata, kamenito obrobljena okna. Okna so bila verjetno pravokotno ali pokrožno zaključena. Zvonik je bil četverostran, sverena stranica se je naslanjala v pravem



kotu na desno vzdolžnico prezbitერიja, vzhodna stranica pa v kotu  $120^{\circ}$  na prvo desno stranico dvanajsterokotnika. Zvonik je bil v bistvu kvadrat n, le vzhodna stena je bila v spodnjem delu podaljšana naravnost h glavnemu prostoru, da je bilo iz tega prostora dostopno stopnišče v zvonik. Kamenit podstrešni videc je bil nameščen le na severni in vzhodni strani, ker je bila južna stena itak slabo vidna, saj višina zvonika ni presegala višine cerkve. Na severvzhodnem, edinem od vrha do tal prostem oglu, je imel zvonik kamenito obrobno rustiko. Zvonik je bil torej nenavadno nizek, podoben bolj profanim stolpom kot cerkevenim zvonikom (istočasna zvonika v Pernovem in Galiciji)! Zvonik je imel kamenito okno v pritličju severne stene, nekoliko višje ob stopnicah na vzhodni steni, zgoraj pa 3 kamenite preproste line. Streha je imela obliko piramide.

Notranjščina: Marbl je zabeležil v notranjščini 12 slopov, formata ca 35 + 35 in vsakih ca 7.5 m. bili so kameniti. Ker je znašal premer cerkve ca 23.5 m in je bila krita z ravnim lesenim stropom, je morala skoraj nujno imeti v sredini opore; zato je Wastlerjeva rekonstrukcija, ki postavlja slope v krog s pol manjšim premerom od celotne stavbe, najverjetnejša. To je dajalo stavbi akcentuirano centralnost, kar je glavna stilistična posebnost te arhitekture. Ker so bili slopi za polovico nižji od sten, domneva Wastler, da so nosili leseni hodnik, ki se je vil ob notranjih stenah in bil prekinjen le pred prezbitერიjem, obenem pa tudi nosili lesene nosilce stropa. Kameniti slopi so bili brez kapitela ali venčenega vidca, kar jih kot nosilce lesenih tramov samo še močneje karakterizira. Pod tem prostorom je bila tudi grobnica.

Prezbitერიj je ločil od glavnega prostora slavolok, ki je bil za malenkost ožji od njega. Prezbitერიj je bil banjasto obokan. Reber ni imel. Desno je



vodil iz prezbitorija vhod v zakristijo.

Zakristija je bila v zvonici, ni pa obsegala vsega prostora. Bila je svodena. Desno ji je bilo prizidano kamenito stopnišče, ki je bilo dostopno iz glavnega prostora.

Opredela in oprema: Zamislamo si jo lahko samo po računih, ki omenjajo posamezne predmete.

Oltar je stal v prezbitoriju, imel je obliko triptihona. Vanj so vsavili l. 10. 1591. 3 slike, prenesene iz Prebolda, ki so bile kasneje odnešene v Celje. Na oltarju je stalo tudi razpelo iz l. 1589.

Krstilnik je bil iz l. 1591.

Prižnica je bila posebno poudarjena. Bila je okrogle oblike in je stala ob slavalni steni levo že v prostoru za vernike. Na prižnico so vodile stopnice iz prezbitorija. Stopnišče je bilo ograjeno, morda tudi pokrito, ker je imelo dvoje kamenitih vrat: eno spodaj, druga zgoraj.

Nagrobnikov je bilo več, med njimi verjetno tudi nagrobnik predikanta Jurija Mačka, ki je umrl l. 1591. V prezbitoriju se je moral nahajati nagrobnik, ki je bil sličen Khindbergovemu v Celju, t. j. predstavljal je klečečega pokojnika pred križem.

Omenjenih je še nekaj posod in oblačil, a brez točnejše navedbe o oblikah teh predmetov.

Resumé: Govška cerkev predstavlja eno najpomembnejših del v slovenskem arhitektonskem gradivu. Zidal jo je ~~znan~~ udemačeni Italijan. Kombinacija cenrtnega prostora z gotskimi oporniki in gotskim zaključnim prezbitorijem med oporniki pa renesančni portali in okrogla okna, je tvorilo edinstveno stavbo, ki je terjala svoj konec, ker ni mogla služiti pozneje katoliškemu bogoslužju. J. Curk: Celjska topografija, rkp. str. 17-19, zapiski 1957.